

Φωτεινή Ορφανού

Υποψ. Δρ Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η οικονομική πορεία της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ) τα έτη 1926-1930

ΣΤΗΝ ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΜΑΣ αυτή θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε την παραγωγική και χρηματοοικονομική οργάνωση και πορεία της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου για τα οικονομικά έτη 1926-1930, όπως αυτή αποτυπώνεται στις ετήσιες Εκθέσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της εταιρείας προς την Γενική Συνέλευση των μετόχων της.

Οι Εκθέσεις αυτές, οι οποίες αφορούν τα οικονομικά έτη 1900 ως και το 1930, εντοπίστηκαν στο Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας και, κατά έτος, περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Εισαγωγικά σχόλια, οικονομική αποτίμηση για το υπό ανάλυση οικονομικό έτος.
2. Παρέχεται η ετήσια συνολική παραγωγή των ακατέργαστων μεταλλευμάτων όλων των κατηγοριών και μελετάται συγκριτικά με την παραγωγή του προηγούμενου οικονομικού έτους.
3. Δίνεται αναλυτικός πίνακας σχετικά με το είδος και την ποσότητα των υπό εξαγωγή, παραγόμενων μεταλλευμάτων και ακολουθεί ανάλυση αξιολόγησης της πορείας της ετήσιας παραγωγής, σε συγκριτική πάντα αναφορά με το προηγούμενο οικονομικό έτος.
4. Ασχολείται διεξοδικά με την περιγραφή της ετήσιας νομισματικής κατάστασης και, ιδιαίτερα, τις διακυμάνσεις της τιμής του συναλλάγματος (cours de change), καθώς επίσης τη διακύμανση των τιμών των μετάλλων (cours de metaux) και των τιμών της καυσίμου ύλης (άνθρακας).
5. Αναφέρει αναλυτικά τις επενδύσεις που αναλαμβάνει η εταιρεία σε μηχανολογικό εξοπλισμό ή και στην εφαρμογή νέων ή και βελτιώσεις των ήδη υπαρχόντων μεθόδων παραγωγής με στόχο τον εμπλουτισμό των μεταλλευτικών της προϊόντων.
6. Παρέχει πληροφορίες για την πορεία άλλων μεταλλευτικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα ή και στο εξωτερικό, στις οποίες η Γαλλική Εταιρεία συμμετέχει ως μέτοχος.

7. Παρατίθεται αναλυτικός Πίνακας με τον ετήσιο οικονομικό ισολογισμό, καθώς και πίνακας με στοιχεία απολογισμού των κερδών και ζημιών τού υπό ανάλυση οικονομικού έτους.

8. Και, τέλος, κλείνει με μια σύντομη ανακεφαλαίωση των κυριότερων αποφάσεων της ετήσιας Συνέλευσης του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας.

Πιστεύουμε ότι οι Εκθέσεις αυτές αποτελούν ένα ιδιαίτερα πρόσφορο διαθέσιμο υλικό σε μια απόπειρα παρουσίασης και μελέτης της οικονομικής πορείας τής εν λόγω μεταλλευτικής Εταιρείας. Επίσης, συμπληρωματικό υλικό –απαραίτητο για τη γνώση της γενικότερης οικονομικής κατάστασης και μεταλλευτικής δράσης, για τα υπό έρευνα έτη, τόσο στον εγχώριο όσο και στον διεθνή χώρο– αναζητήσαμε σε Οικονομικά Περιοδικά της εποχής, καθώς και σε ετήσιες Εθνικές Στατιστικές, Εκθέσεις Επιθεωρήσεων και Πορίσματα Μελετών Κρατικών φορέων για την Ελληνική Μεταλλευτική κίνηση.

Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου

Ο Ι. Β. Σερπιέρι, το 1875, θα ιδρύσει στο Παρίσι τη Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου. Αυτή η εταιρεία αποτελεί συνέχεια της γαλλοελληνικής εταιρείας «Μεταλλεία Καμάριζας», η οποία είχε ιδρυθεί με στόχο την εκμετάλλευση των μολυβδούχων μεταλλευμάτων στις παραχωρήσεις που είχε εξασφαλίσει ο Σερπιέρι από το 1867 ως το 1873. Το 1875, ο Σερπιέρι, μπροστά στην επενδυτική αδιαφορία των Ελλήνων κεφαλαιούχων για επενδύσεις τεχνολογικής ανάπτυξης, θα στραφεί για τα απαιτούμενα κεφάλαια στο εξωτερικό (Γαλλία), δημιουργώντας τη Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου, με έδρα της το Παρίσι. Η κύρια δραστηριότητά της, αρχικά, εστιάζεται στα μεταλλεία της Καμάριζας. Εκεί εξορύσσει καλαμίνα (ανθρακικός ψευδάργυρος) και κυρίως την καλαμίνα που οι αρχαίοι είχαν απορρίψει μέσα στα μεταλλεία, από την οποία αποκομίζει μεγάλα κέρδη. Από το 1877 η εταιρεία εκμεταλλεύεται μολυβδούχα μεταλλεύματα, ενώ το 1880 εντοπίστηκαν στο νότιο τμήμα της Λαυρεωτικής μεταλλεύματα σιδήρου. Σύντομα θα αγοράσει και άλλα σπουδαία μεταλλεία και οι εργασίες της θα αναπτυχθούν ταχύτατα.

Η Γαλλική εταιρεία θα παράγει κυρίως μόλυβδο, ψευδάργυρο, μαγγανιούχο σίδηρο και αρσενικούχο οξύ. Από αυτά μόνο τα μολυβδούχα παραγόμενα μεταλλεύματα καμινεύονται στο Λαύριο, τα υπόλοιπα εμπλουτίζονται και εξάγονται στις αγορές της Ευρώπης και κυρίως στη Γαλλία. Οι εργασίες της εταιρείας είναι άμεσα συνδεδεμένες με το διεθνές εμπόριο, η παραγωγή της προορίζεται, δηλαδή, ουσιαστικά για τις αγορές του εξωτερικού (κυρίως Βελγίου και Γαλλίας), ενώ και η χρηματοοικονομική πορεία της εξαρτάται άμεσα από τις διακυμάνσεις της διεθνούς αγοράς.

Οικονομικά έτη 1926-1930

Τα υπό ανάλυση οικονομικά έτη στιγματίζονται από τη μεταπολεμική διεθνή κρίση της αγοράς των μετάλλων, η οποία, ουσιαστικά, επιφέρει ολοκληρωτική ανατροπή της παραγωγικής και χρηματοοικονομικής πορείας της εταιρείας.

Όσον αφορά την παραγωγική απόδοση της εταιρείας το έτος 1926 κυμαίνεται περίπου στα ίδια επίπεδα με το προηγούμενο οικονομικό έτος. Εξαιρεση αποτελεί μόνο η παραγωγή των μεταλλευμάτων ψευδαργύρου, η οποία εμφανίζει σημαντική μείωση. Συγκεκριμένα, η ετήσια παραγωγή αποτελείται από 4,388 χιλ. τόν. μολύβδου, 1,088 χιλ. τόν. αρσενικούχου οξέος και μόνο 682 τόν. μεταλλευμάτων ψευδαργύρου, ποσότητα η οποία παρουσιάζει πάνω από 700 τόνους μείωση σε σύγκριση με το 1925.

Στην έκθεση της Τακτικής Γενικής Συνέλευσης για το έτος 1927 δεν αναφέρονται αναλυτικά τα ποσά των παραγόμενων μεταλλευτικών προϊόντων, εκτός από την παραγωγή των μολυβδούχων μεταλλευμάτων, η οποία δεν ξεπερνά τους 4,800 χιλ. τόν. Σε γενικές γραμμές η παραγωγική απόδοση, το έτος αυτό, αγγίζει ακόμη χαμηλότερα επίπεδα από κείνα του 1926.

Το επόμενο οικονομικό έτος (1928) η ετήσια παραγωγή περιλαμβάνει 6,324 χιλ. τόν. καλαμίνας, 770 τόν. αρσενικούχου οξέος και 7,306 χιλ. τόν. μολύβδου. Η παραγωγή του μολύβδου παρουσιάζει σημαντική αύξηση κατά 2,476 χιλ. τόν. Αυτή η μεγέθυνση συνδέεται άμεσα με το εφαρμοζόμενο από τη γαλλική εταιρεία πρόγραμμα αναδιάρθρωσης των παραγωγικών της δομών στο οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά παρακάτω.

Το οικονομικό έτος 1929, το ετήσιο παραγόμενο αποτέλεσμα διατηρείται στα ίδια χαμηλά επίπεδα λόγω τόσο της αντανάκλασης της διεθνούς κρίσης της αγοράς των μετάλλων όσο και της πολυήμερης απεργιακής κινητοποίησης των εργατών-μεταλλευτών (1 Φεβρουαρίου ως 20 Μαρτίου 1929) της εταιρείας. Έτσι η παραγωγική απόδοση του έτους δεν ξεπερνά τους 8,000 χιλ. τόν. καλαμίνας, τους 710 τόν. αρσενικούχου οξέος και τους 5,360 χιλ. τόν. μολύβδου.

Τέλος, το οικονομικό έτος 1930, η ετήσια παραγωγή περιλαμβάνει 7,329 χιλ. τόν. μολύβδου –ποσότητα αυξημένη κατά σχεδόν 2,000 χιλ. τόν. σε σύγκριση με το έτος 1929–, 766 τόν. αρσενικούχου οξέος και 397 τόν. καλαμίνας. Η σημαντική μείωση της ετήσιας παραγωγής της καλαμίνας αποδίδεται στην απόφαση της εταιρείας για την οριστική διακοπή των εργασιών κατεργασίας της λόγω της σημαντικής υποτίμησης της τιμής του ψευδάργυρου στις αγορές του εξωτερικού.

Από την άλλη μεριά, η οικονομική απόδοση της γαλλικής εταιρείας τα υπό ανάλυση έτη παρουσιάζει έντονη πορεία κάμψης. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται άμεσα με την εμπορική και βιομηχανική κρίση που διανύει η παγκόσμια οικονομία από τη δεκαετία του 1920 και κορυφώνεται με τη μεγάλη διεθνή οικονομική

κρίση του 1929. Οι αιτίες της διεθνούς αυτής ύφεσης εντοπίζονται στη διαδικασία υπερσυσσώρευσης κεφαλαίων σε συνδυασμό με την υπερπαραγωγή εμπορευμάτων, τον υπερδανεισμό χρηματικών μέσων, το νομισματικό χάος και τον πληθωρισμό, όπως αυτά διαμορφώθηκαν με τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και αναστάτωσαν τη διεθνή οικονομία και τον διεθνή μηχανισμό των τιμών.¹ Την περίοδο αυτή οι εργασίες της εταιρείας απειλούνται, κυρίως, από την κρίση της παγκόσμιας αγοράς των μετάλλων και κατ' επέκταση από τις έντονες διακυμάνσεις των τιμών τους και ειδικότερα εκείνη του μολύβδου, το οποίο, άλλωστε, αποτελεί τη βάση της παραγωγικής δράσης της γαλλικής εταιρείας.² Η διεθνής αυτή κρίση των τιμών των μετάλλων ακολουθεί τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης, δηλαδή παρατηρείται αύξηση της παραγόμενης ποσότητας των μετάλλων με αντίστροφη μείωση της παγκόσμιας ζήτησης για κατανάλωση.³

Η συνεχής αυτή υποτίμηση των τιμών των μετάλλων σε συνδυασμό με τη φυσική εξάντληση των πλουσιότατων άλλοτε σε μόλυβδο πλουτοφόρων πρώτων υλών θα κλονίσει την οικονομική αντοχή της γαλλικής εταιρείας την περίοδο αυτή. Συγκεκριμένα, το έτος 1926 η τιμή του αργυρούχου μολύβδου μειώνεται κατά 6,5 λίρες (μέση τιμή 31,36 λίρες) σε σύγκριση με το 1925, γεγονός το οποίο μεταφράζεται σε μια ελάττωση των ετήσιων εσόδων της εταιρείας κατά 2,500,000 εκ. φρ. Το επόμενο οικονομικό έτος (1927) η μέση τιμή πώλησης του αργυρούχου μολύβδου κυμαίνεται, στους πρώτους μήνες του έτους στις 24,8 λίρες, μειωμένη κατά 6,17 λίρες. Η τιμή αυτή θεωρείται ευνοϊκή αν λάβουμε υπόψη μας ότι τους επόμενους μήνες η μέση τιμή κατέρχεται στις 20 λίρες. Έτσι, αν υπολογίσουμε ότι η ετήσια παραγωγή αργυρούχου μολύβδου είναι 4,800 χιλ. τόν., η μείωση της τιμής του επιφέρει μια ελάττωση στα ετήσια έσοδα της εταιρείας πάνω από 4,000,000 εκ. φρ. Παράλληλα, έντονες διακυμάνσεις εμφανίζονται και στις τιμές των άλλων μετάλλων. Το έτος 1927 η πτώση της τιμής του ψευδάργυρου κυμαίνεται στις 6 λίρες. Παρόλο που η εμπορία της καλαμίνας δεν αποτελεί παρά το 22% των ετήσιων πωλήσεων της γαλλικής εταιρείας, ωστόσο η προαναφερόμενη

1. Βλ. Θ. Δ. Σακελλαρόπουλος, *Οικονομία, Κοινωνία, Κράτος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Πληροφόρηση, Αθήνα 1991, σ. 20-25 και Σ. Κ. Πουλόπουλος, «Η Παγκόσμιος Οικονομία μεταξύ των δύο πολέμων», *Επιθεώρησις Ελληνικής Οικονομίας*, Αθήνα 1952, σ. 8-11.

2. Συγκεκριμένα η αξία της παραγωγής του μολύβδου αποτελεί το 88,1% της αξίας της μεταλλουργικής παραγωγής το 1921, το 94,2% το 1928 και το 98,2% το 1939. Βλ. Σ. Ν. Τσοτσόρος, *Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, 1898-1939*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1993, σ. 130.

3. Χαρακτηριστικά η παγκόσμια αυτή κρίση θα οδηγήσει αρκετές μεταλλευτικές επιχειρήσεις τόσο στην Ευρώπη όσο και στη Β. Αφρική να διακόψουν προσωρινά τις εργασίες τους αναμένοντας μια βελτίωση στην παγκόσμια αγορά των μετάλλων.

κάμψη της τιμής της συνεπάγεται μια ελάττωση πάνω από 1,000,000 εκ. φρ. στα ετήσια έσοδά της.

Το οικονομικό έτος 1928 η κρίση στις τιμές των μετάλλων συνεχίζεται αδιάκοπα, επιδεινώνοντας τη χρηματοοικονομική πορεία της εταιρείας. Αν μελετήσουμε την πορεία της τιμής του μολύβδου για το έτος αυτό –ως το βασικό εμπορευματικό προϊόν της εταιρείας– θα παρατηρήσουμε ότι η απώλεια του ετήσιου κέρδους λόγω των διακυμάνσεων της τιμής του υπολογίζεται σε 2,172,000 εκ. φρ. Ανάλογη εμφανίζεται το έτος αυτό και η πτώση της τιμής των μεταλλευμάτων ψευδαργύρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι ποσότητα καλαμίνας με περιεκτικότητα 30% σε ψευδάργυρο πωλείται το 1928 στα ειδικά εργοστάσια κατεργασίας ακριβώς στη μισή τιμή από κείνη που ίσχυε το προηγούμενο οικονομικό έτος.

Η κατάρρευση των διεθνών τιμών των μετάλλων συνεχίζεται σταθερά και το επόμενο οικονομικό έτος (1929). Για πρώτη φορά αναφέρεται στην έκθεση της Τακτικής Γενικής Συνέλευσης της εταιρείας η απειλή που ενέχει η συνεχής κάμψη των τιμών των μετάλλων για τη δυνατότητα της παραπέρα ομαλής λειτουργίας και χρηματοοικονομικής επιβίωσης της εταιρείας. Το τελευταίο τρίμηνο του 1929 οι τιμές των μετάλλων άγγιξαν τα κατώτερα όρια απαιτώντας να ανατρέξουμε σε δεκάδες έτη πριν, προκειμένου να εντοπίσουμε ανάλογες τιμές.⁴ Το έτος αυτό η πτώση των τιμών των μετάλλων παρουσιάζει συνεχείς πρωτοφανείς αυξομειώσεις πέρα από κάθε δυνατότητα πρόβλεψης. Αρκεί να αναφέρουμε ότι κατά τη διάρκεια του μήνα Νοεμβρίου η τιμή του μολύβδου υποτιμήθηκε από 22 λίρες σε 17,17 λίρες ανά τόνο, του ψευδαργύρου από 22 λίρες σε 16,12 λίρες ανά τόνο και του αργύρου από 23 σε 17 πέννες κατά ουγγιά (pence l'once). Η ολοκληρωτική ανατροπή που επέφερε η ραγδαία αυτή κάμψη των τιμών στην παραγωγικο-οικονομική πορεία της εταιρείας δεν θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αν δεν είχε τεθεί σε εφαρμογή το πρόγραμμα αναδιοργάνωσης των τεχνικών της εκμετάλλευσης, όπως θα δούμε παρακάτω. Έτσι και το οικονομικό έτος 1929 το ετήσιο έλλειμμα στον ισολογισμό της επιχείρησης ξεπερνά τα 3,000,000 εκ. φρ.

Τέλος, και η οικονομική απόδοση του 1930 επηρεάζεται άμεσα από τη βαθιά διεθνή πτώση των τιμών. Οι διακυμάνσεις που εγγράφονται, το έτος αυτό, στις τιμές των μετάλλων που εμπορεύεται η γαλλική εταιρεία έχουν ως εξής:

4. Το έτος 1929 η τιμή του μολύβδου θεωρείται η κατώτερη διεθνής τιμή που έχει παρουσιασθεί εδώ και 17 έτη, ενώ αντίστοιχα η τιμή του ψευδάργυρου η κατώτερη για τα τελευταία 27 έτη. Βλ. Έκθεσις του Διοικητικού Συμβουλίου και της Εξελεγκτικής Επιτροπής της Ελληνικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου προς την Γενική Τακτική Συνέλευσιν των μετόχων της, 28 Ιουνίου 1930, σ. 3.

TIMEΣ (Francs)

	Plomb	Zing	Argent
2 Ιανουαρίου 1920	21,9	20,1	23 d,31
Maximum 1930	21,13	20,5	23 d,31
Minimum 1930	14,13	13,1	15 d,53
31 Δεκεμβρίου 1930	18,1	13,7	15 d,53
Μέση Τιμή Έτους	18,1	16,7	19 d,01

Είναι εμφανές από τον παραπάνω πίνακα ότι και το έτος αυτό κυριαρχούν οι απότομες αυξομειώσεις στις τιμές των μετάλλων. Όσον αφορά την τιμή του μολύβδου από 21,9 λίρες στις αρχές του έτους μειώνεται σε μόλις 14,8 λίρες ως τα τέλη του οικονομικού έτους. Η τιμή του ψευδάργυρου, αντίστοιχα, από 20,1 λίρες τον Ιανουάριο του 1930 δεν θα ξεπεράσει τις 13,2 λίρες ως τα τέλη του έτους, ενώ η τιμή του αργύρου από 23d,31 θα πέσει στις 15d,53.

Συμπερασματικά, η διεθνής κρίση των τιμών των μετάλλων αποτυπώνεται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα με τις μέσες τιμές των κυριότερων εμπορευματικών μετάλλων της γαλλικής εταιρείας, όπως αυτές διαμορφώνονται τα οικονομικά έτη 1926-1930:

TIMEΣ (Francs)

Οικονομικό Έτος	Plomb (par Tonne)	Zing (par Tonne)	Argent (par Kilogramme)
1926	31,4	34,9	–
1927	24,7	28,9	28 d,05
1928	21,3	25,5	28 d,86
1929	23,4	24,1	26 d,43
1930	18,1	16,1	19 d,01

Μέσα σ' αυτές τις αντίξοες συνθήκες της παγκόσμιας κατάρρευσης των τιμών, η γαλλική εταιρεία και γενικότερα οι μεταλλευτικές εταιρείες της Ευρώπης έχουν να αντιπαλέψουν με την ισχυρή μεταλλευτική αγορά της Αμερικής. Το πλούσιο υπέδαφος της ηπείρου αυτής σε συνδυασμό με την πρωτοπορία της μεταλλουργικής της βιομηχανίας εξασφαλίζει την κυριαρχία της στην αγορά των μετάλλων καθορίζοντας τις τιμές τους σε τόσο χαμηλά επίπεδα, τα οποία αδυνατούν όχι μόνο να ανταγωνιστούν αλλά και να ακολουθήσουν οι ευρωπαϊκές μεταλλευτικές επιχειρήσεις. Η δυνατότητα ελάττωσης των τιμών πώλησης των μετάλλων ισοδυναμεί με μείωση του κόστους παραγωγής τους – αμεσότερη μορφή της οποίας αποτελεί η μείωση των εργατικών αποδοχών. Η ιδιαίτερα όμως κρισιακή οικονομική κατάσταση του ελληνικού κράτους την περίοδο αυτή αφαιρεί κάθε δυνατότητα από τη γαλλική εταιρεία για περαιτέρω συμπίεση των εργατικών της ημερομισθίων.

Όπως έχουμε αναφέρει, η παράταση της πολεμικής περιόδου, οι μεγάλες δαπάνες της Μικρασιατικής εκστρατείας και οι αυξημένες δαπάνες για την επιβίωση του προσφυγικού πληθυσμού αποτελούν τις κύριες αιτίες δημιουργίας και συντήρησης στον ελληνικό χώρο του πληθωριστικού φαινομένου, με άμεση συνέπεια τη σημαντική μείωση του πραγματικού εισοδήματος των μισθωτών. Μέσα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης με αυξάνοντα πληθωρισμό, η πραγματική αξία των μισθών παραμένει στάσιμη ή και μειώνεται. Συγκεκριμένα ο τιμάριθμος ακρίβειας της ζωής σχεδόν διπλασιάζεται από το 1923 ως το 1930. Ανάμεσα στα έτη αυτά οι τιμές αυξήθηκαν κατά 207%, ενώ οι μισθοί μόνο κατά 83%, επιδεινώνοντας τις συνθήκες διαβίωσης.⁵ Ήδη στην ετήσια έκθεση της Τακτικής Γενικής Συνέλευσης αναφέρεται ότι η ακρίβεια της ζωής στα όρια του ελληνικού κράτους εμφανίζει μια αύξηση πάνω από 1.500% σε σύγκριση με το προπολεμικό κόστος ζωής.

Επομένως η Γ.Ε.Μ.Λ, την περίοδο αυτή, δεν έχει να αντιμετωπίσει μόνο την παγκόσμια μεταλλευτική κρίση αλλά και τον δυσμενή παράγοντα της συνεχούς ακρίβειας του επιπέδου ζωής στον μεταπολεμικό ελληνικό χώρο. Η ανεξέλεγκτη αυτή πορεία του μεταπολεμικού πληθωρισμού όχι μόνο δεν αφήνει περιθώρια στην εταιρεία για μείωση των εργατικών ημερομισθίων αλλά αναδίδει αιτήματα αύξησής τους με δυναμικές κινητοποιήσεις των εργατών-μεταλλευτών. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 1929 θα απεργήσουν οι εργάτες-μεταλλωρύχοι της γαλλικής εταιρείας. Η κινητοποίηση αυτή, η οποία διακρίνεται για τον έντονα αγωνιστικό της χαρακτήρα, θα διαρκέσει 48 μέρες (1 Φεβρουαρίου μέχρι 20 Μαρτίου 1929). Κύριοι οργανωτές της απεργίας είναι αρχικά οι τεχνίτες του εργοστασίου, γρήγορα όμως θα ακολουθήσουν και οι εργαζόμενοι στις διάφορες ειδικότητες των μεταλλευτικών εργασιών της εταιρείας. Βασικό αίτημα των απεργών-μεταλλευτών αποτελεί η αύξηση του ημερομισθίου κατά 30%.⁶ Οι απεργοί με καθημερινές βίαιες συγκεντρώσεις θα πετύχουν τελικά, ανάμεσα στα άλλα,⁷ και τη χορήγηση αύξησης ύψους 10% σ' όλους

5. Βλ. Κ. Β. Μπανταλούκας, «Η ελληνική οικονομία 1923-1940, σύντομος στατιστική σκιαγράφισης», *Σπουδαί*, τχ. 3-4, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1984, σ. 59.

6. Εκτός από την αύξηση του ημερομισθίου άλλα αιτήματα αφορούν την καθιέρωση του δωρου, την ίδρυση ταμείου συντάξεως και τη θεσμοθέτηση ίσων αποδοχών για τις γυναίκες-εργάτριες και τα παιδιά. Βλ. Φ. Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο», *Δοκιμές*, τχ. 7, Άνοιξη 1998, σ. 136-139.

7. Ύστερα από μακρά συζήτηση επήλθε συμφωνία η οποία προέβλεπε τα εξής:

- α) Χορήγηση 10% αύξηση σ' όλους τους εργάτες και εργάτριες.
- β) Άμεση απόλυση όλων των κρατουμένων.
- γ) Επαναπρόσληψη όλων των εργαζομένων στις θέσεις τους.
- δ) Εξασφάλιση της αντιπροσωπευτικής παρουσίας των εργατών στο Ταμείο Αλληλοβοήθειας και Συντάξεως.
- ε) Αποζημίωση της οικογένειας του δολοφονηθέντος εργάτη Συρίγου. Η έκβαση της απεργίας με την ικανοποίηση των παραπάνω αιτημάτων θεωρήθηκε ως νίκη των εργατικών στρωμάτων στο Λαύριο.

τους εργαζόμενους της εταιρείας, δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο την κατηγορία των ετήσιων δαπανών στον ισολογισμό της επιχείρησης.

Την περίοδο αυτή ο μοναδικός ενοϊκός παράγοντας στην ενίσχυση των οικονομικών εσόδων της εταιρείας αποτελεί η συγκυρία νομισματικής αποσταθεροποίησης και η πορεία υποτίμησης της δραχμής σε σχέση με τα ξένα νομίσματα και το χρυσό ως το έτος 1928. Συγκεκριμένα στις 23 Ιανουαρίου 1926 η ελληνική κυβέρνηση θα συνάψει δεύτερο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, αξίας 1,250,000,000 δισ. δρχ. με τόκο 6%, μειώνοντας την αξία των χαρτονομισμάτων κατά 25%. Το δάνειο αυτό, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε νέα υποτίμηση της δραχμής κατά 19% έναντι της αγγλικής λίρας, αυξάνοντας το ποσό του ετήσιου κέρδους της γαλλικής εταιρείας από τη συναλλαγματική της ισοτιμία με τη δραχμή. Ουσιαστικά η υψηλή τιμή του συναλλάγματος αποτελεί για την γαλλική εταιρεία έναν σημαντικό ετήσιο παράγοντα καθαρού κέρδους. Η εταιρεία έχει την έδρα της στο εξωτερικό (Παρίσι) και το νόμισμα των συναλλαγών της είναι το γαλλικό φράγκο. Όταν, δηλαδή, η δραχμή βρίσκεται σε περίοδο υποτίμησης, τα κέρδη της εταιρείας αυξάνονται δεδομένου ότι τα έξοδα παραγωγής (π.χ. ημερομίσθια) πληρώνονται στο εσωτερικό σε δραχμές, ενώ τα μεταλλευτικά προϊόντα πωλούνται στις αγορές του εξωτερικού σε χρυσό.

Ισολογισμοί

Γενικότερα οι αλληπάλληλες κρίσεις του διεθνούς συστήματος τη δεκαετία του 1920 (1920-1922, 1924, 1927-1929) επέδρασαν ιδιαίτερα στην πορεία της μεταλλευτικής βιομηχανίας κατά τρόπο διαρκή και σωρευτικό. Την εξεταζόμενη περίοδο (1926-1930) η κρισιμότητα της κατάστασης αντανακλάται στους ετήσιους ισολογισμούς των αντίστοιχων οικονομικών ετών.

Ειδικότερα, ήδη στον ισολογισμό του οικονομικού έτους 1926 –το οποίο έστω σχηματικά μπορούμε να θεωρήσουμε ως έτος μιας πρώτης εκδήλωσης των διακυμάνσεων των τιμών– παρατηρείται σημαντική κάμψη των κερδών της εταιρείας. Το ετήσιο μικτό κέρδος από 6,431,671 εκ. φρ. το έτος 1925 μειώνεται σε 3,618,487 εκ. φρ. το 1926. Ωστόσο, αν αναλογιστούμε τη δυσμενή εμπορική και οικονομική συγκυρία, δεν μπορούμε παρά να θεωρήσουμε ικανοποιητικό το ετήσιο οικονομικό αποτέλεσμα της επιχείρησης. Το έτος αυτό η μερισματική απόδοση προς τους μετόχους καθορίζεται στα 7 φρ. ανά μετοχή, παρουσιάζοντας σημαντικότερη μείωση δεδομένου ότι το προηγούμενο οικονομικό έτος (1925) ανερχόταν σε 25 φρ. ανά μετοχή.

Το επόμενο οικονομικό έτος (1927) το ετήσιο μικτό κέρδος της εταιρείας – 1,473,202 εκ. φρ.– παρουσιάζει μείωση πάνω από 50% σε σύγκριση με το 1926. Η διεθνής κρίση αρχίζει πλέον να διαταράσσει απειλητικά το χρηματοοικονομικό καθεστώς της εταιρείας. Η γαλλική εταιρεία προσανατολίζεται στη διάθεση των

αποθεμάτων της, ύψους 7,000,000 εκ. φρ., για την τακτοποίηση των ετήσιων ζημιών στον ισολογισμό της. Η κρισιμότητα της κατάστασης δεν αφήνει κανένα περιθώριο για διανομή μερίσματος προς τους μετόχους της εταιρείας.

Η οικονομική απόδοση της επιχείρησης επιδεινώνεται απειλητικά το επόμενο οικονομικό έτος (1928). Η ετήσια ζημιά μόνο από τη διαδικασία εκμετάλλευσης των μεταλλευτικών φρεάτων (*Perte d'exploitation*) αγγίζει τα 1,500,556 εκ. φρ., ενώ ο ετήσιος ισολογισμός της επιχείρησης κλείνει με συνολικό έλλειμμα ίσο με 4.733.578 εκ. φρ. Το σημαντικό αυτό έλλειμμα αποδίδεται, κυρίως, στην κρίση της αγοράς τους τέσσερις πρώτους μήνες του οικονομικού έτους. Η τακτοποίηση της ετήσιας ζημιάς αποφασίζεται να γίνει με τη χρήση των κεφαλαίων του Αποθεματικού, το οποίο τώρα μειώνεται σε μόλις 1,685,515 εκ. φρ.

Το έτος 1929 το έλλειμμα στον ετήσιο ισολογισμό της εταιρείας υπολογίζεται σε 3,471,906 εκ. φρ. τόσο λόγω της συνέχισης της κατάρρευσης των τιμών των μετάλλων όσο και των επιζήμιων συνεπειών της μακροχρόνιας απεργίας των μεταλλωρύχων-εργατών της εταιρείας. Το τίμημα της απεργίας αυτής αποτελεί όχι τόσο η μείωση της ετήσιας παραγωγικής απόδοσης αλλά, κυρίως, η διεκδίκηση και τελικά επίτευξη μισθολογικής αύξησης κατά 10% από το εργατικό προσωπικό της εταιρείας. Επίσης, το έτος αυτό παρατηρείται μια μείωση της ζημιάς από τη διαδικασία εκμετάλλευσης (*Perte d'exploitation*) κατά 50% σε σύγκριση με το προηγούμενο οικονομικό έτος. Από 1,500,556 εκ. φρ. ελαττώθηκε το 1929 σε 739,450 χιλ. φρ., μείωση η οποία συνδέεται άμεσα με τα αποδοτικά αποτελέσματα του προγράμματος αναδιάρθρωσης του μοντέλου παραγωγικής λειτουργίας της επιχείρησης.

Τέλος, το οικονομικό έτος 1930 το ετήσιο έλλειμμα ανέρχεται σε 3,665,970 εκ. φρ. εμφανίζοντας μια αύξηση σε σύγκριση με το έτος 1929 πάνω από 190,000 χιλ. φρ. Μπροστά στην αδυναμία της επιχείρησης να ανταπεξέλθει λειτουργικά στις απώλειες που εμφανίζει ο ισολογισμός της τα τελευταία οικονομικά έτη, αποφασίζεται σε Ειδική Γενική Συνέλευση (*Assemblées générales extraordinaires*) στις 12 Σεπτεμβρίου 1930, η μείωση του κοινωνικού/εταιρικού κεφαλαίου της (*capital social*) από 21,000,000 εκ. φρ. σε 4,200,000 εκ. φρ. Η διαδικασία αυτή απελευθερώνει ένα διαθέσιμο κεφάλαιο ύψους 16,800,000 εκ. φρ. το οποίο θα επενδυθεί στις διάφορες ετήσιες οικονομικές υποχρεώσεις της εταιρείας.

Σύναψη συμφωνητικών σχεδίων

Όπως είδαμε, η μεταπολεμική διεθνής κρίση της αγοράς των μετάλλων καθιστά τη χρηματοοικονομική πορεία της γαλλικής εταιρείας ιδιαίτερα ευάλωτη και εύθραυστη στις συνεχείς διαταραχές της αγοράς. Η μεταλλευτική εταιρεία, ως πολιτική άμυνας στην απειλητική αυτή κρισιακή συνθήκη, θα ξεκινήσει ένα τεχνικό πρόγραμμα αναδιοργάνωσης και ριζικής ανακαίνισης των εγκαταστάσε-

ών της και των δομών της παραγωγικής της φυσιγνωμίας με την υπογραφή δύο συμφωνητικών σχεδίων συνεργασίας με την Ergasteria Flottation Co LTD και την Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου.

Η Γ.Ε.Μ.Α θα συνάψει ειδική συμφωνία με ένα αγγλο-αμερικανικό βιομηχανικό συγκρότημα, την εταιρεία Ergasteria Flottation Co⁸ για την εφαρμογή της διαδικασίας εμπλουτισμού των φτωχών μεταλλευμάτων βάσει μιας νέας μεθόδου, της Επίπλευσης (flottation à l'huile). Από τη λειτουργία των παλαιότερων πλυντηρίων της εταιρείας είχε συσσωρευθεί μια ποσότητα 600,000 χιλ. τόν. περιττωμάτων (stocks de taillings) από την κατεργασία θειούχων μεταλλευμάτων στο μεταλλευτικό φρέαρ της Πλάκας. Τα φτωχά αυτά μεταλλεύματα θεωρούνταν μέχρι τώρα απρόσδοα και παρέμεναν ανεκμετάλλευτα. Την περίοδο όμως αυτή, χάρη στην, ευρείας κλίμακας εφαρμοζόμενη στην Αμερική, μέθοδο της Επίπλευσης, μπορεί να πραγματοποιηθεί περαιτέρω επεξεργασία των περιττωμάτων αυτών αποδίδοντας ένα ποσοστό περίπου 11% ψευδάργυρου, 2,8% μολύβδου και 20-30 grammes αργύρου.

Το συμφωνητικό αυτό συμβόλαιο μεταβάλλει το σύστημα εκμετάλλευσης της εταιρείας εκσυγχρονίζοντας και επεκτείνοντας τις μεταλλουργικές της δραστηριότητες. Η μέθοδος της Επίπλευσης θα τεθεί σε λειτουργία στις 19 Μαΐου του 1927.

Επίσης, την περίοδο αυτή, η γαλλική εταιρεία, έπειτα από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, προχωρά στη σύναψη συμφωνίας με την Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου.

Αναλυτικότερα, από τα πρώτα χρόνια ανακάλυψης των πλούσιων μεταλλευτικών κοιτασμάτων της Λαυρεωτικής ιδρύθηκαν δύο μεταλλευτικές εταιρείες στον χώρο: η Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου και η Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου, οι οποίες εκμεταλλεύονταν ξεχωριστά τις παραχωρήσεις τους. Παρόλο το γεγονός ότι οι εδαφικές τους εκμεταλλεύσεις ήταν γειτονικές και πολλές φορές η μία εισχωρούσε στην επικράτεια της άλλης, ωστόσο ποτέ ως τότε δεν είχαν συνεργαστεί, αντιθέτως αρκετές φορές είχαν έρθει σε διένεξη δυσχεραίνοντας την πρόοδο των εργασιών τους. Επιπρόσθετα, η αντιπαλότητα αυτή οδήγησε στην οικοδόμηση ξεχωριστών μηχανολογικών εγκαταστάσεων (μηχανουργεία, εργοστάσια παραγωγής κινητήριας δυνάμεως, σιδηρογραμμικές γραμμές κ.λπ.) διπλασιάζοντας τις οικονομικές δαπάνες τεχνολογικής επένδυσης της κάθε εταιρείας.

8. Η εταιρεία αυτή βρίσκεται υπό τον απόλυτο έλεγχο του συγκροτήματος Penaragoya, το οποίο κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών της. Η Penaragoya αποτελεί ανώνυμη γαλλική εταιρεία, η οποία εκμεταλλεύεται ολόκληρη σειρά μεταλλείων, ανθρακορυχείων, μεταλλουργείων, εγκαταστάσεων παραγωγής χημικών προϊόντων κ.ά. στη Γαλλία, Τυνίδα, Μαρόκο, Ισπανία, Ιταλία, Αγγλία, Ελβετία, Γιουγκοσλαβία και Αργεντινή. Βλ. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, *Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου*, Μάρτιος 1946.

Οι σοβαρές χρηματοπιστωτικές διαταραχές που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος κλόνισαν τη λειτουργική πορεία και των δύο εταιρειών και άρχισαν να εξετάζουν τη δυνατότητα μιας μεταξύ τους συνεργασίας στις απαιτήσεις των μεταπολεμικών συνθηκών. Τα Διοικητικά Συμβούλια των δύο εταιρειών, αναζητώντας έναν τρόπο από κοινού εκμετάλλευσης των μεταλλευτικών τους πόρων με παράλληλη ωστόσο διατήρηση της οικονομικής τους αυτονομίας, κατέληξαν, τελικά, στην πρακτική της ενοικίασης από τη γαλλική εταιρεία του μεγαλύτερου μέρους των εγκαταστάσεων της ελληνικής μεταλλευτικής εταιρείας. Έτσι οι δύο εταιρείες υπέγραψαν συμφωνία μισθώσεως από την Γ.Ε.Μ.Λ για 12 έτη—από την 1η Ιουλίου 1927— μέρους των εγκαταστάσεων της ελληνικής εταιρείας και από κοινού εκμετάλλευσης συγκεκριμένων βιομηχανικών συγκροτημάτων.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους όρους της σύμπραξης, η γαλλική εταιρεία αναλαμβάνει την εκμετάλλευση του Πλυντηρίου, του Κεντρικού Ηλεκτρικού Σταθμού, των σιδηροδρομικών δικτύων καθώς και των οικημάτων των εργατών και υπαλλήλων αντί ολικού ετήσιου μισθώματος 7.000 λιρών με βάση την τιμή του μολύβδου. Επίσης, η γαλλική εταιρεία υποχρεούται να καταβάλλει 6 πέννες ανά τόνο για την ποσότητα των επεξεργασμένων περιττωμάτων στο πλυντήριο της ελληνικής εταιρείας, ενώ για τη χρήση των μισθωμένων μεταλλείων η ελληνική εταιρεία θα λαμβάνει το 15% επί της αξίας του εξορυσσόμενου μεταλλεύματος. Επιπρόσθετα οι δύο εταιρείες αναλαμβάνουν την υποχρέωση να κατασκευάσουν από κοινού το νέο Θερμικό Εργοστάσιο για την παραγωγή οξειδίων από την κατεργασία μολυβδούχων και ψευδαργυρούχων μεταλλευμάτων και την αποπεράτωση του υπό κατασκευή νέου Χημικού Εργοστασίου. Τέλος, η Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργιών Λαυρίου δικαιούται να αντιπροσωπεύεται στο Διοικητικό Συμβούλιο της γαλλικής εταιρείας, να της παρέχεται τεχνικός σύμβουλος από την κεντρική διοίκηση της Γ.Ε.Μ.Λ στο Παρίσι και να ασκεί έλεγχο στις εργασίες των υπό μίσθωση μεταλλείων της και των σχετικών με τα χρηματικά της δικαιώματα λογιστικών εγγράφων.

Όπως αναφέραμε και οι δύο συμφωνίες θα υπογραφούν το έτος 1927.

Σε γενικές γραμμές, το έτος αυτό (1927), η νέα βιομηχανική πορεία της εταιρείας δεν επιφέρει τα αναμενόμενα ικανοποιητικά αποτελέσματα, δεδομένου ότι δεν είχαν ολοκληρωθεί ακόμη τα απαραίτητα προκατασκευαστικά έργα, τα οποία θα επέτρεπαν να εκδηλωθούν τα πλεονεκτήματα της λειτουργίας των νέων εγκαταστάσεων της γαλλικής εταιρείας.

Τα επόμενα οικονομικά έτη η εταιρεία θα προσπαθήσει, με κάθε τρόπο, να αποπερατώσει τις εργασίες του τεχνικού προγράμματος βιομηχανικής ανασυγκρότησης, παρόλη την ανεπάρκεια των διαθέσιμων χρηματικών της κεφαλαίων. Το έτος 1930 η συνεχής υποτίμηση της τιμής των μεταλλευμάτων ψευδαργύρου καθιστά ασύμφορη την περαιτέρω εκμετάλλευσή τους και με απόφαση της γαλ-

λικής εταιρείας σταματά ολοκληρωτικά η λειτουργία των καμίνων πύρωσης της καλαμίνας. Επίσης, η εταιρεία θα αναστείλει τη λειτουργία δαπανηρών φρεάτων οξειδούχων μεταλλευμάτων, ενώ θα ωθήσει τις εργασίες εξόρυξης των μικτών θειούχων μεταλλευμάτων, τα οποία υπόκεινται σε εμπλουτισμό στο εργοστάσιο της Επίπλευσης. Τον Δεκέμβριο του 1930, κάτω από την πίεση της διεθνούς κρίσης της αγοράς, θα υπογραφεί νέα τροποποιητική συμφωνία μεταξύ της Γ.Ε.Μ.Λ και της Ελληνικής Εταιρείας Μεταλλουργιών Λαυρίου. Οι επιβαλλόμενες μεταρρυθμίσεις αφορούν, κυρίως, τη μείωση του ετήσιου καταβαλλόμενου μισθώματος και του αντιτίμου για την κατεργασία των περιττωμάτων, καθώς και την ελάττωση του ελάχιστου ορίου εξόρυξης μεταλλευμάτων από τα μισθωμένα μεταλλεία από 6,000 χιλ. τόν. σε 4,000 χιλ. τόν. Σε αντιστάθμισμα η ελληνική εταιρεία δικαιούται συμμετοχή στα κέρδη της μισθώτριας γαλλικής εταιρείας.

Συμπερασματικά, την υπό ανάλυση περίοδο (1926-1930), το εφαρμοζόμενο πρόγραμμα τεχνικοοικονομικής αναμόρφωσης δεν θα αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα για μια διαρθρωτική χρηματοοικονομική ανάκαμψη και ανέλιξη της εταιρείας. Η διεθνής κρίση θα επιδράσει καθοριστικά στη μετέπειτα πορεία εξέλιξης της εταιρείας, η οποία δεν θα μπορέσει να επανέλθει στα επίπεδα της προηγούμενης ακμής της. Η Γ.Ε.Μ.Λ κατάφερε να ανταπεξέλθει τη δυσμενή συγκυρία της πολεμικής περιόδου αλλά δεν θα μπορέσει να υπερνικήσει την οξύτατη για τις ευρωπαϊκές μεταλλευτικές εταιρείες μεταπολεμική παγκόσμια κρίση της αγοράς. Ουσιαστικά η περίοδος αυτή αποτελεί κομβικό σημείο μετασχηματισμού στην ιστορική πορεία της επιχείρησης. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια η γαλλική εταιρεία θα προχωρήσει σε νέα σύμβαση με τη μεταλλευτική εταιρεία Pennaroya, η οποία θα αποτελέσει τον κύριο σχεδιαστή και συντονιστή της αναδιαμόρφωσης των λειτουργικών δομών (διοικητικών, οικονομικών και παραγωγικών) της γαλλικής εταιρείας με στόχο τον εκσυγχρονισμό της. Τη μετάβαση, δηλαδή, της εταιρείας από την υπάρχουσα δομή/μορφή συγκρότησης σε μια νέα, διαφορετική η οποία θα ανταποκρίνεται στις προκλήσεις και τις επιταγές της διεθνούς αγοράς. Στην ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση του 1930 περιγράφεται το υπό μελέτη σχέδιο της μεταρρυθμιστικής αυτής διαδικασίας.

Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι με τη συμφωνία αυτή ανάληψης, ουσιαστικά, της διαχείρισης της γαλλικής εταιρείας από ένα άλλο μεταλλευτικό συγκρότημα, ολοκληρώνεται το κεφάλαιο της αυτόνομης λειτουργικής διαδρομής της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου.